

Coperta I, IV: Ceramică de Horezu (Detalii).

Fragmentele în limbi străine – citate de autor
în cuprinsul lucrării au fost traduse în limba română de
doamna **Magda Petculescu** (germană) și de
domnul **Mihai Popescu** (franceză și engleză).

Editura SAECULUM I.O.
ISBN 978-973-642-405-2

© Toate drepturile pentru această ediție sunt rezervate
Editurii SAECULUM I.O.
Publicată cu amabila îngăduință a Bibliotecii Române din
Freiburg (Germania).

Val Cordon

TIMPUL ÎN RĂSPĂR

Încercare asupra anamnezei în basm

Ediție îngrijită și prefătată de
I. OPRIȘAN

Editura SAECULUM I.O.

București, 2019

CUPRINS

Descoperirea unui mare savant	7
Notă asupra ediției	17

Timpul în răspăr Încercare asupra anamnezei în basm

SRI YANTRA	21
INTRODUCERE	25
Monolog	25
Dialog în oglindă	38
Zâne vechi și zâne noi	43
Frânturi pentru dialog	47
Liturgia mâinilor întinse	54
Păduri uscate și câmpuri energetice	67
Moașa cu mâinile de aur	81
Prolog	87
ÎN SPAȚIU	99
Dialog cu meșteșug	99
Transliterație pe plăci turnante	102
Dialog amfibologic	111
A fost sau n-a fost: iată întrebarea care nu se pune	121
Metrul strâmb	129
INTERMEZZO	141
O cutie cu farmec logic	141
O turmă de iepuri înghețați și o puțină de cuante amestecate	148
ÎN TIMP	155
... Pe mâna stângă	155

O problemă de igienă.	162
ANAMNEZA	181
Dragostea veche nu se uită	181
Basm de adormit copiii	186
Cuvântul din poveste	193
Povestea poveștii	199
Sărindar	204
CONCLUZII	207
LISTĂ DE ABREVIERI	213
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	214
LE TEMPS À REBROUSSE-POIL	
Essai sur l'anamnèse dans le conte (Résumé)	223

Addenda

Schimb epistolar cu Mircea Eliade	231
Schimb epistolar cu Octavian Buhociu	247

Introducere

MONOLOG

Înainte de a porni în lume spre a săvârși fapte extraordinare și a obține, până la urmă, realizarea unei fericiri fără seamăn: fata de împărat năzdrăvană ca soție, o împărăție, tinerețea veșnică și viața fără de moarte – „și dacă nu au murit, mai trăiesc și astăzi“, spune clasică formulă finală a basmului –, eroul de basm procedează la o încercare a puterilor sale. O imagine familiară în basmele sud-est europene: el trebuie să smulgă un copac din rădăcini și să-l răstoarne cu coroana în jos (basme românești, sârbești, maghiare, săsești, țigănești – cf. Șăineanu, 1895, p. 576, 562, 564, 565).

Cum trebuie să înțelegem această imagine? Ne prezintă, oare, basmul aici o scenă zugrăvită naturalist, trebuie, oare, să luăm această probă *ad-litteram* – o demonstrație cu caracter hiperbolic, firește, dar a cărei semnificație nu ar depăși, totuși, cadrul unei performanțe sportive, circumscrise pe planul efortului fizic, chiar dacă includem și calitățile morale care însoțesc în mod necesar un asemenea efort? Sau ne aflăm în fața unui simbol, adică a unui mesaj care „precede limbajul și rațiunea discursivă“, dezvăluind aspectele cele mai profunde ale realității, modalitățile existențiale cele mai tainice? (Eliade, 1952, p. 13–14). În ultimă analiză, problema care se pune este pe ce plan vom situa iconografia basmului: pe cel fenomenal, sau pe cel metafizic? Sau, cum pune întrebarea W. Laiblin, referindu-se la orizontul interpretării filozofice a basmului: „... Se limitează, oare, basmul în simbolismul său dramatic la imanența unor evenimente pur psihice, sau ne înfățișează ceva din obiectivitatea acelei mari transcendente?“ (despre care se vorbea în cadrul colocviului la care au fost rostite aceste cuvinte): „La aceasta nu pot răspunde decât un singur lucru: totul depinde de felul în care privim acest simbolism. Cine are ochi

să vadă și urechi să audă, acela va înțelege că, în imanența entelehiei pe care ne-o prezintă, basmul strălucește viu nu numai *lumen naturae* a unui proces de metamorfoză psihică, ci prin imanența acestui transcendent *psihic* transpare totodată neîncetat și *lumina incommensurabilă* a acelei *Mari Transcendențe*, în măsura în care suntem disponibili pentru recepționarea ei" (Laiblin, 1975, p. 374).

Naturalismul este, într-adevăr, cu totul străin basmului, și interpretările pe acest plan nu sunt decât un indiciu al „nivelului de disponibilitate”. Caracterul abstract și geometrizarant al stilului basmului a fost relevat în mod convingător de Max Lüthi (1943, 1947, 1975). Se poate chiar vorbi de o reducere la un stil liniar și pur figurativ (Lo Nigro, 1964, p. 18 sq.; idem în Karlinger (ed.), 1973, p. 390). Așadar, „forma abstractă a basmului... îl situează pe acesta la mii de leghe de aproape toate formele literaturii triviale” (Bausinger, 1971, p. 237, citat de M. Lüthi, în EM, Bd. 1, Lfg. 1, p. 35, s. v. *Abstraktheit* [Abstracție]).

De altfel, însăși imaginea de basm menționată mai sus – încercarea puterii – sugerează printr-un amănunt insolit distanțarea față de o înțelegere plată a acestei icoane canonice: copacul trebuie nu numai smuls, dar și răsturnat cu rădăcinile în sus. Această condiție suplimentară atrage atenția prin faptul că ea pare să se refere nu atât la parametrii performanței fizice, cât la o semnificație intrinsecă: *răsturnarea* ca atare, dincolo de orice contingente. Vom reveni îndată asupra acestui aspect. Dacă basmul ne invită în acest fel la o interpretare simbolică a iconografiei sale, problema următoare care se pune este cea a alegerii sistemului de referință permițând exegeze. Nu este locul aici să trecem în revistă diversele interpretări și apropiieri încercate până acum. Va fi suficient să relevăm, pe de o parte, că „în ceea ce privește concepțiile fundamentale, întreaga cercetare a stagnat după contribuția adusă de frații Grimm, și aceasta nu atât pentru că legile esențiale elaborate de ei ar fi fost unanim recunoscute, cât din pricina faptului că problema basmului a fost strivită sub noianul de probleme particulare de metodologie și de materie” (Boor, 1928 = Karlinger (ed.), 1973, p. 135).

Iar pe de altă parte, pentru că interpretările propuse s-au dovedit a fi susceptibile de o critică adesea acerbă din partea unor specialiști de seamă (vezi, de pildă, Delarue, 1951, Janvier-Mars,

p. 198). În felul acesta, s-a înscăunat o anumită „resemnare” pe planul căutării „originii” și naturii basmului (BP, V, p. 257–258). Se admite acum că nici natura, nici sensul basmului nu ne sunt cunoscute, și întrebarea „ce este, în definitiv, basmul?” rămâne deschisă (Ranke, 1958; cf. Karlinger (ed.), 1973, p. 320). O teorie universal valabilă, care să cuprindă în mod armonios și unitar diferitele aspecte particulare, lipsește încă și, ținând seama de lărgirea neîncetată a câmpului de investigație prin apariția unor descoperiri mereu noi, rămâne încă problematică, spune textual Joan Amades (Amades, 1950; cf. Karlinger (ed.), 1973, p. 203). VI. Propp constată și el că basmul ne apare ca fiind încă foarte obscur și, încă din 1928, trasează un plan de lucru concret:

„Ne trebuie înainte de toate explicații asupra fiecărui element, indiferent de corpusul de povești în ansamblul său. Nașterea miraculoasă, interdicțiile, recompensa prin dăruirea unui obiect magic, fuga și urmărirea etc., toate aceste elemente merită să le fie consacrate monografii independente. Bineînțeles că un studiu de acest fel nu se poate limita la basm. Majoritatea elementelor care îl compun trimit la cutare sau cutare fapt arhaic, sunt legate de obiceiuri, de cultură, de religie etc., de o realitate ce trebuie regăsită pentru stabilirea comparațiilor necesare. După studiul elementelor izolate, ne vom putea consacra studiului genetic al axei după care sunt compuse toate basmele minunate. Mai târziu, va trebui să studiem normele și formele metamorfozelor. De-abia apoi vom putea aborda chestiunea de a ști cum a fost compus fiecare subiect și ce reprezintă el”. (Propp, 1965, p. 143–144).

VI. Propp rezumă concluzia fundamentală a întregii sale lucrări, constatând că:

„În cercetările asupra basmului, nu s-a făcut niciodată punerea în paralel a basmului și a credințelor religioase, nici aprofundarea acestei investigații printr-un studiu al moravurilor și al economiei.

Aceasta este concluzia fundamentală cea mai generală a muncii noastre. Este adevărat că nu e decât o ipoteză. Însă dacă este exactă, ea trebuie să antreneze în viitor o întreagă serie de concluzii suplimentare; poate că atunci misterul dens cu care basmul se înconjoară încă va începe să se risipească încetul cu încetul” (*Ibidem*, p. 132).

După cum se știe, lucrarea lui Vl. Propp a avut, deși cu întârziere, un mare răsunet și a influențat în mod spectacular cercetarea basmului. Drumul deschis de el a fost urmat, numai că în sens invers. Nenumărate studii morfologice, ale căror erudiție și rigurozitate nu trebuie cătuși de puțin puse la îndoială, provenind din toate țările și de pe toate continentele, au înălțat un copac stufos, la umbra întremătoare a căruia analiza morfologică s-a putut dospi în modul cel mai spornic, devenind o adevărată Sfântă Scriptură în domeniul cercetării basmului. Numai că tărâmul basmului însuși – care, orice s-ar spune, se presupune că reprezintă, totuși, figura centrală – nu și-a mai găsit locul în acest domeniu. Din cauza copacilor nu s-a mai observat pădurea, din cauza cercetării de amănunt a fost uitat basmul. Instrumentul de lucru pe care Vl. Propp îl crease pentru a-și desțeleni drum spre importante sale concluzii a devenit un scop în sine, în virtutea unui efect fizic elementar: tentanția pantei asfaltate.

Perspectivile deschise de Vl. Propp presupun însă găsirea unui sistem de referință adecvat, așa cum am amintit adineaori. Cele câteva indicații pe care le dă în contextul citat nu sunt decât pure ilustrații, și demersul lui în acest domeniu nu poate fi urmat; de altfel el însuși pare să se distanțeze aici de ipoteza emisă (a se vedea și ceea ce spune M. Eliade 1956; cf. Karlinger (ed.), 1973, p. 312–313 despre cealaltă lucrare a lui Vl. Propp, *Istoriceskie horni volsebnjoj skazki*, Leningrad, 1946).

Care sunt, deci, acele credințe religioase care ar îndreptăți o „punere în paralelă” cu basmul?

Profund cunoscător al materiei basmului, Paul Delarue vorbește de un „plancton de elemente din care s-a alimentat basmul: motive de origine rituală, religioasă, legendară, realistă, istorică, poetică...” (Delarue, 1957, p. 237). Aceasta nu este suficient pentru a defini fizionomia basmului. Care este oceanul care poartă acest „plancton” și care este matca lui? Îndreptățit să răspundă la această întrebare poate fi numai un istoric al religiilor. Pentru acesta, caracterul de text sacru al basmului este evident:

„... Aproape toate textele orale, fie ele folclorice sau etnologice, aparțin într-un fel sau altul literaturii sacre.” (Eliade, *Histoire des littératures*. / Istoria literaturilor /. Paris, Encyclopédie de la Pléiade, vol. I).

Asupra caracterului sacru al literaturii orale cu referire specială la basmul fantastic vom reveni amănunțit. Aici punem întrebarea: cu care altă literatură sacră basmul prezintă concordante suficiente pentru această „punere în paralelă”? Nu puțini sunt acei cercetători, și uneori nu dintre cei mai neînsemnați, care cedează tentanției de a desluși în basm concepții creștine, atunci când nu îl compară cu „mitologia clasică” (greacă). Nu știu însă dacă și alții, în afară de Paul Delarue, au remarcat, acordându-i importanța cuvenită, un pasaj din teza abatelui Eugène Boissard, pasaj pe care-l redăm aici:

„Basmul, în esența sa, nu este creștin și el nu devine astfel decât din întâmplare: prin ideile, prin inspirație, prin supranaturalul foarte aparte în care se mișcă, basmul aparține nu știu cărei lumi străine, imaginare, foarte deosebită de mitologismul antic, nu mai puțin închisă poate ideilor creștine.” (Boissard, 1886, citat de Delarue, 1957, p. 198).

Acest pasaj ridică problema concepțiilor fundamentale ale basmului despre care vorbește Boor. Totodată, el poate constitui pentru noi un prim punct de plecare în căutarea sistemului de referință adecvat. Constatăm că aici enumerarea sistemelor religioase cu care se încearcă „punerea în paralelă” a basmului se reduce la două: creștinismul și mitologismul antic, și că aceste două posibilități sunt eliminate din discuție. Constatăm, de asemenea, că, o dată cu menționarea acestor două sisteme, se consideră ca epuizată lista tuturor posibilităților de comparație: urmează o lume necunoscută („je ne sais quel monde étrange”), adică, geografic, urmează *terra incognita*. Este ciudat acest contrast între apetitul aventurier pentru marile descoperiri geografice de care au dat dovadă călătorii europeni (printre care și misionarii creștini), pe de o parte, și sedentarismul atât de cazanier pe plan spiritual, pe de altă parte. E drept că abatele Boissard nu menționează nici demersul orientalistului Max Müller, nici „teoria indianistă” a lui Benfey. Dar chiar ținând seama de aceștia nu se poate spune că orizontul geografiei spirituale s-a lărgit esențial; europenii nu se căutau decât pe ei înșiși: pe strămoșii lor arieni sau, în budism, asemănările cu creștinismul. Un monolog, deci. Dacă judecăm după *Enciclopedia basmului* (EM), care și-a început recent apariția în fascicule – un eveniment internațional important în domeniul

cercetării basmului, și de mult așteptat –, nimic nu pare să se fi schimbat în esență până astăzi. Scurta prezentare care însoțește fiecare fasciculă nu lasă nici o îndoială asupra limitării sale europocentriste. Citim:

„Scopul «Enciclopediei basmului» este acela de a compara multitudinea de narațiuni transmise pe cale orală sau în scris, aparținând celor mai diferite etnii și de a scoate la iveală bazele lor sociale, istorice, psihologice și religioase. În acest sens sunt evidențiate cu precădere formele orale și literare de povestiri din Europa și din culturile de influență europeană, precum și cele din spațiul mediteranean și asiatic.“

O asemenea limitare, atunci când este vorba de basm – un gen al cărui caracter universal este unanim recunoscut – pare surprinzătoare, iar titlul de *Enciclopedie a basmului* este evident abuziv. Un titlu corespunzător realității ar suna, bunăoară, o enciclopedie a influențelor culturale europene...

Prin urmare, pentru căutarea unui sistem de referință – și, deci, pentru îndeplinirea unei sarcini pe care EM și-o trasează singură: cea de a compara, această monumentală lucrare nu poate fi instrumentul adecvat. Paralelizarea se situează la polul opus al „punerii în paralelă“, și comparația se face cu propria sa reflecție. Din felul în care EM tratează concepțiile fundamentale se poate ușor observa că narcisismul europocentrist este marcat de un puternic sentiment de angoasă, care duce la crearea unor mecanisme de autoprotecție prin refularea unor informații obiective importante, eludarea confruntării cu realitatea și refugiarea într-un univers cultural-istoric imaginar. Un exemplu concret ilustrând modul de funcționare al acestui mecanism autodefensiv îl poate oferi articolul *Anthropogonie*. Un tablou pur statistic permite înțelegerea caracterului său real: textul cuprinde cca. 375 de rânduri, din care 236 înfățișează miturile antropogonice ale așa-ziselor „popoare primitive“: pigmei și alte triburi din Africa, Oceania, Australia, Siberia, Alaska, precum și o referință amerindiană. Ponderea mare pe care o are acest material în economia generală a articolului (aproape 2/3) pare, la prima vedere, să demonstreze o viziune ne-europocentristă. Observăm însă cu surprindere că Indiei – care, conform prezentării citate mai sus, urmează în mod logic să fie cuprinsă în cadrul geografic asiatic – nu i s-au acordat decât 3 1/2 rânduri, pe care le cităm integral:

„Vedele indiene consideră că omenirea s-a format din trupul unui strămoș preistoric – Puruscha cel cu o mie de capete și o mie de picioare.“

Un laconism inexplicabil în cadrul unui context care citează prolix versiunile unor triburi mărunte. Nu este locul să amintim aici prin exemple că antropogonia indiană nu se reduce la atât (lipsește și orice trimitere la text). Vom observa doar că tradiția puranică – care este atât de strâns legată de folclor – nu a fost menționată nici măcar în treacăt (bunăoară Matsya–Purana – Vamadeva), fără să mai vorbim de aspectul antropocosmic. China, care se află tot în perimetrul trasat de concepția EM, adică în spațiul asiatic, nu este amintită – deși articolul prezintă două versiuni din Formosa (22 de rânduri). E drept că se consideră că mitologia chineză nu arată prea mult interes față de antropogonie, totuși există și în China asemenea mituri (v. d. p. Christie, 1968, p. 52, care citează două versiuni). Ținând seama de limitele precizate în însăși prezentarea EM, absența marilor civilizații americane nu ar fi trebuit semnalată aici – dacă însăși EM nu ar fi depășit, în cadrul articolului *Anthropogonie*, propriile sale restricții geografice: după cum am văzut, articolul citează o versiune amerindiană, versiuni din Alaska, din Australia, din Oceania. Dacă asemenea transgresiune a fost socotită admisibilă, atunci nu ne rămâne decât să ne întrebăm: de ce a fost ignorată, de pildă, marea civilizație mexicană? (vezi miturile antropogonice discutate de Portilla, 1959, cap. VI, în special § „Originea omului“).

Acest tablou rămâne total inexplicabil din punctul de vedere al economiei articolului. Dacă ținem seama, însă, de limitările pe plan cultural formulate fără echivoc în prezentarea EM – adică autoadmirația europocentristă („schwerpunktmässig“) – atunci revărsarea masivă și mecanică de anecdote etnografice, o înșirare lipsită de orice viziune de ansamblu și de orice sistem, se explică, și mecanismul autodefensiv apare clar. Și aceasta cu atât mai mult, cu cât subtilitatea nu constituie caracteristica lui principală. Disproporția flagrantă în selecționarea și dozarea materialului produce un efect de obstrucție menit să elimine marile curente tradiționale care au rezistat influențelor europene. China și marile civilizații americane fiind total ignorate, India – cel mai redutabil partener potențial într-o dezbatere pe planul filozofico-religios

(dezbatere prevăzută în planul EM: „religionswissenschaftliche Hintergründe”) – fiind expediată în 3 1/2 rânduri, rămân doar micile triburi, de aglosia cărora putem fi siguri și care, deci, nu pot constitui un rival. Angoasa este, astfel, calmată prin întoarcerea, după un aparent contact cu realitatea, la fantasmul europocentrist familiar. Adică: la monolog.

Dar cu acest procedeu angosa nu a fost decât refulată, nu și anulată. Presiunea realității – despre care s-a crezut că poate fi disociată de basm – continuă să se exercite: nu numai abatele Boissard, ci toți cercetătorii sunt nevoiți să constate că el înfățișează „o lume stranie”, cu alte cuvinte, o lume pe care nu am reușit s-o înțelegem și s-o integrăm. De aici angosa în fața necunoscutului, în fața celui teribil „nu știu”. („*je ne sais* quel monde étrange...”), care amenința cu distrugerea structurilor fantasmatiche familiare, cu depozedarea totală. Urgența cu care se impune o soluție în fața acestui abis se poate vedea și din pasajul citat din teza abatelui Boissard (care nu face decât să reflecte un gest tipic): îndată după „*je ne sais* quel monde étrange”, după primejdiosul „nu știu”, urmează „... imaginaire”. Îndată după „nu știu” urmează, liniștitor, „ba știu. Este o lume imaginară”. O pseudosoluție prin transfer: imaginar nu este universul meu, ci cel al basmului. Consecința directă este că întregul efort științific se va reduce la un pseudodialog cu un partener imaginar, deci inofensiv. Inofensiv ca și triburile „primitive”, tratate ca simple obiecte (va mai trebui probabil să revenim asupra problemelor pe care antropologii și etnologii le-au pus, în ultima vreme, în această privință). Inofensiv ca și toate marile curente tradiționale eliminate din câmpul vizual. Această pseudosoluție constituie refugiul de predilecție al folcloriștilor de fiecare dată când sunt puși în fața problemei „concepțiilor fundamentale” ale basmului: basmul este un produs al fanteziei exuberante a poporului cu o finalitate pur distractivă.

În fața grabei cu care cercetătorii basmului elimină tulburătorul „nu știu”, apare ca deosebit de picant faptul că basmul însuși se delectează, insistând alegru asupra acestei teme puțin comode. Însuși eroul basmului nu este altceva decât întruparea acestei teme: el este, prin clasică definiție, „Prostănacul”, Jean le Diot, Ivanușka Duracek, der Dummling – în toate limbile. Semnificația adevărată a acestui epitet canonic putem începe să o bănuim însă din clipa în

care ne amintim că eroul însuși, departe de a-l contesta, adoptă în mod deliberat un comportament menit să-l justifice total. Acest comportament își găsește expresia cea mai concentrată într-un tip de basm (AT 532) în care, la orice întrebare, eroul răspunde tocmai prin „nu știu” (Motif C 495. 1), deși în realitate el este singurul care „știe” să rezolve problemele în fața cărora eșuează toți ceilalți. Mai mult: el îi ajută pe rivalii săi, prea puțin scrupuloși, să „știe”, vânzându-le trofee dobândite de el, la care ține, deci, mai puțin decât la statutul său de ignorant. De fapt, ceea ce „vinde” eroul nu este decât pseudoștiință, căci rivalii vor fi până la urmă demascați ca impostori. Acest paradox – „știe acela care nu știe” – nu este monedă curentă în Occident, care și-a asumat rolul, pe plan mondial, de singur deținător al cunoașterii. În schimb, acest paradox constituie piatra de temelie a tuturor marilor curente tradiționale.

Nu ne vom opri asupra uriașului proces de fermentare ce se desfășoară sub ochii noștri pe întreaga planetă. Este necesar să consemnăm însă că, pe fundalul acestor prefaceri, stagnarea în domeniul cercetării concepțiilor fundamentale ale basmului se profilează deosebit de contrastant. Problema care se pune însă nu este una de conjunctură, ci de principiu metologic. Atunci când ne propunem să comparăm materialele narative ale „celor mai diferite etnii” și, mai ales, să arătăm bazele lor religioase adânci, eliminarea din joc, printr-un procedeu atât de sumar, tocmai a Indiei – țara prin excelență a celor mai intense și mai profunde debateri filozofico-religioase, oglindite într-o literatură imensă și intim legată de tradiția orală – nu este permisă. Și, la prima vedere, pare incomprehensibilă. Dar explicația nu este greu de găsit. Dialogul între gândirea europeană și curente tradiționale – „majore” sau „minore” (cum e considerat mediul folcloric) – nu a avut, de fapt, niciodată loc. Asupra acestui aspect trebuie să insistăm, și o vom face. Caracterul raporturilor, pe acest plan, poate fi sintetizat în câteva cuvinte, rostite, *sine ira et studio*, de un gânditor indian contemporan:

„... clerul european a cărui principală ocupație a fost să arate lipsa de logică, absurditatea și imoralitatea credinței mitologice hinduse”. (Dasgupta, 1969, p. XLVI).

Trecem cu vederea lipsa de logică a clericilor înșiși care pretind unei credințe să fie logică și rațională. „Clerici“ nu sunt numai cei ce poartă sutana și vom vedea îndată în cât de mare măsură aceste cuvinte sunt relevante pentru raporturile dintre folcloriști și „obiectul“ lor de cercetare. Aici vom observa doar că acești clerici au avut perfectă dreptate să atragă atenția asupra caracterului „nelogic“ și „absurd“ al credințelor mitologice indiene (și vom aminti, totodată, că nelogicul și absurdul nu numai că reprezintă o trăsătură caracteristică a basmului ca „gen fantastic“, dar că basmul exploatează această temă în mod deliberat și insistent – de fapt tema lui centrală – și aceasta cu un scop precis, care numai privit superficial poate fi definit ca „amuzament“). Această presupusă finalitate distractivă a basmului, care constituie pentru folcloriști un teren unde se simt în siguranță, este de asemenea un procedeu de eliminare a unui convorbitor incomod, de eludare a confruntării cu realitatea, cu problema dificilă a concepțiilor fundamentale ale basmului. Angoasa generală a occidentalilor, determinată de un puternic complex de inferioritate spirituală împotriva căruia ei se apără refulându-i pe virtualii parteneri în „lumi infernale“ – lumea a 2-a, lumea a 3-a, lumea a 4-a, pentru a avea senzația că-i au sub picioarele lor, această angoasă generală o vom examina aici cu referire specială la cercetarea basmului.

La fel ca și în cazul altor refugii fantasmaticе, mecanismul autodefensiv al universului cercetătorilor basmului percepe ca o primejdie orice punere a unor probleme care nu promet o soluție imediată și rutinieră, facilă și securizantă, probleme cum ar fi, de pildă, cea a „originii basmului“, a cărei singură enunțare provoacă un reflex de respingere: „eine irritierende Frage“ (o întrebare sâcâitoare) (Sicard, 1965, p. XVI, citându-l pe Wikander, 1955). La fel ca și în cazul altor mecanisme de acest gen, structura reală a universului ermetic al folcloriștilor apare transparentă privirii unui outsider. Cât se poate de edificator în acest sens este tabloul care se prezintă privirii unui istoric al religiilor:

„Motivele basmelor formează în bună măsură o caracteristică deloc de neglijat a mitologiei grecești. În lucrarea sa despre psihologia popoarelor Wundt a încercat să demonstreze evoluția basmului sau mai bine zis a basmului primitiv, pe care el îl numește basm mitologic. Unii cercetători englezi au prezentat pe scurt sau

detaaliat asemănarea dintre unele mituri grecești și povești ori saga ale unor popoare primitive sau cu un grad înalt de cultură. Faptul că până acum, cu excepția lui Wundt, nu s-a încercat o mai bună cunoaștere a mitologiei grecești s-a datorat unei poziții unilaterale metodice și obiective a diferitelor școli din domeniul cercetării basmului, care – luptându-se ori ignorându-se între ele – încearcă în primul rând să-și apere propriile poziții. Mitologia greacă oferă pentru descoperirea reprezentărilor primitive, cultivate mai ales de școala engleză, prea puține puncte de reper și încă și mai puține pentru încercările școlii scandinave, care determină răspândirea și țara de origine a basmului. Puternicul înveliș mitografic, care trebuie pătruns dintru început, îi sperie pe neinițiați, iar miturile grecești deranjează în mod neplăcut prin vechimea care nu le poate fi contestată; variantele locale cu care lucrează școala scandinavă «cad» cu excepții nesemnificative în tradiția mitologică greacă. Dacă îți pică în mână un material unic, trebuie să-l abordezi cu ajutorul unor metode și soluții solide din domeniul cercetării basmului, indiferent din ce categorii sunt. Trebuie asumat riscul de a descompune mitologia greacă în părțile ei componente și de a prelucra apoi prea plina semnificație religioasă.“ (Nilsson, 1955, p. 17).

În repetate rânduri, istoricul religiilor numește aici explicit angoasa cercetătorilor basmului. Caracteristica esențială a atitudinii lor este nesiguranța în ceea ce privește legitimitatea statutului lor. De aceea ei sunt preocupați „*vor allem ihre eigene Positionen zu wahren*“ (în primul rând să-și apere propriile poziții). Principalele școli apar ca o mică insulă, privit din care, orizontul mitologic, în speță cel grec, oferă „*wenig Anhaltspunkte*“ (prea puține puncte de reper) pentru demersul lor familiar. Efortul necesar pentru a integra acest ocean de fapte noi pare (și este într-adevăr) imens, și de aceea sperie: „*schreckt... ab*“; datele noi ale problemei apar ca o amenințare pentru un echilibru confortabil: „*Stören in unangenehmer Weise*“ (deranjează în mod neplăcut). Devine necesară asumarea unui risc: „*Der Versuch muss gewagt werden*“ (trebuie să îndrăznești să încerci).

Față de riscul necunoscutului, riscurile certurilor intestinale dintre diferitele școli sunt preferabile. Aici climatul este familiar și fiecare știe că, deși lupta poate fi uneori acerbă, în schimb nici unul dintre participanții la această competiție – care, potrivit regulilor jocului, trebuie să se desfășoare într-un cerc intim – nu are șanse să